

ד"ר

COVENANT & CONVERSATION

RABİ LORD JONATHAN SACKS ל"צ" İLE
ETİK ÜZERİNE DENEMELER

Covenant & Conversation yazılarına yönelik cömert sponsorlukları için Wohl Legacy'ye teşekkürlerimizle

Üçüncü ve Dördüncü Nesillere

Ki Tetse

Görünüşe bakılırsa, Tora'da temel bir çelişki vardır. Bir yandan, On Üç Merhamet Niteliği olarak bilinen kısımda şu sözleri duyarız:

A-Şem, A-Şem, merhametli ve lütfkâr Tanrı, öfkelenmekte yavaş, şefkat ve doğrulukta bol ... fakat suçluları aklamayan, babaların günahları için üçüncü ve dördüncü nesle kadar çocukları ve torunları sorumlu tutan. (Şemot 34:7)

Buradaki ima açıktır. Çocuklar, ebeveynlerinin günahları nedeniyle acı çeker. Diğer yandan bu haftaki *peraşada* şöyle okumaktayız:

Babalar oğullar nedeniyle öldürülmeyecek ve oğullar babalar nedeniyle öldürülmeyecek. Herkes kendi günahı sonucu öldürülecektir. (Devarim 24:16)

Melahim (Krallar) kitabı, bu ilkenin belirleyici olduğunu kanıtlayan tarihi bir olayı kaydeder.

Krallık elinde sağlamlaştığı zaman, [Kral Amatsya,] kral babasını öldürmüş olan yetkililerini idam etti. Ancak *A-Şem*'in "Babalar oğullar nedeniyle öldürülmeyecek ve oğullar babalar nedeniyle öldürülmeyecek. Herkes kendi günahı sonucu öldürülecektir" diye emretmiş olduğu üzere Moşe'nin Tora (Kanun) Kitabı'nda yazılı olduğu gibi, suikastçıların çocuklarını öldürmedi. (Melahim II 14:5-6)

Bu çelişkinin bariz bir çözümü vardır. İlk ifade, "Göklerin elleriyle" gerçekleştirilen Tanrısal adaletten bahsetmektedir. Devarim kitabında yer alan ikinci ifade ise, bir mahkemede

uygulanan insani adaleti kastetmektedir. Zira birer faniden ibaret olan insanlar, bir kişinin suçunun ne ölçüde başkalarının etkisinden kaynaklandığına nasıl karar verebilirler? Açıkça, adli süreç kendisini gözlemlenebilir olgulara kısıtlamak durumundadır. Cürümü işlemiş olan kişi suçludur. Onun karakterini şekillendirmiş olmaları muhtemel kişilerse suçlu diye sorumlu tutulamaz.

Ne var ki mesele bu kadar basit değildir, zira MÖ altıncı yüzyılda yaşamış iki sürgün peygamberi Yirmeyau ve Yehezkel'in, bireysel sorumluluk ilkesini güçlü ve birbirine çarpıcı derecede benzer yollarla yeniden ifade ettiklerini görüyoruz. Yirmeyau şöyle demektedir:

O günlerde insanlar artık 'Babalar koruk yediler ve oğulların dişleri kamaşacak' demeyecekler. Bunun yerine herkes kendi günahları nedeniyle ölecek; her kim koruk yerse – kendi dişleri kamaşacak. (Yirmeyau 31:28-29)

Yehezkel de şöyle der:

A-Şem'in sözü bana ulaştı: "Siz, Yisrael Ülkesi hakkında bu misali kullanıp 'Babalar koruk yerler ve oğulların dişleri kamaşır' derken, amacınız ne? Yemin ederim ki¹" diyor Tanrı A-Şem, "artık Yisrael'de bu misali kullanmayacaksınız. İşte! Tüm ruhlar Bana aittir; babanın oğlu gibi oğulun ruhu da – Bana aittir onlar. Günah işleyen ruh – o ölecektir." (Yehezkel 18:1-4)

Burada peygamberler adli süreçlerden ve kanuni sorumluluktan bahsetmekte değillerdir. Tanrısal yargı ve adaletten söz etmektedirler. Yahudi tarihinin en düşkün anlarından birinde – Babillilerin ülkeyi ele geçirmesi ve I. Bet Amikdaş'ın yıkılışı – halka ümit vermektedirler. Babil nehirlerinin kıyılarında oturup ağlamakta olan halk ümidini tamamen kaybediyor olabilirdi. Atalarının, ulusu bu ümitsiz felakete sürüklemiş olan başarısızlıklarının ceremesini çekmekteydiler ve çıktıkları sürgün, sonu hiç gelmeyecekmiş gibi geleceğin derinliklerine uzanıyor görünüyordu. Yehezkel, kuru kemikler vadisiyle ilgili vizyonunda, Tanrı'yı, insanların "Kemiklerimiz kurudu; ümidimiz kalmadı" (Yehezkel 37:11) dediğini bildirirken duymuştur. O ve Yirmeyau, ümitsizliğe karşı öğüt vermektedir. Halkın geleceği, kendi ellerindedir. Eğer Tanrı'ya geri dönerlerse, Tanrı da onlara dönecek ve onları ülkelerine geri getirecektir. Önceki nesillerin suçu onlara iliştilmeyecektir.

Ama eğer öyleyse, o zaman Yirmeyau ve Yehezkel'in sözleri, Tanrı'nın, günahları üçüncü ve dördüncü nesillere kadar cezalandırdığı fikriyle gerçekten de çatışmaktadır. Bunun farkına varmış olan Talmud, dikkate değer bir bildiride bulunmaktadır:

Rabi Yose bar Hanina şöyle dedi: Hocamız Moşe, Yisrael hakkında dört [olumsuz] cümle telaffuz etmiş, ama dört peygamber gelip bunları feshetmiştir... Moşe, "[A-Şem] babaların günahı için çocukları ve torunları üçüncü ve dördüncü nesle kadar cezalandırır" demişti. Yehezkel geldi ve "Günah işleyen ruh – o ölecektir" diye ilan etti. (Makot 24b)

---

¹ Ç.N.: Tam çeviriyle "Ben yaşıyorum ki..." Yani "Yaşıyor olduğum ne kadar tartışılmazsa, söyleyeceklerim de aynı şekilde mutlak hakikattir."

Genel olarak Hahamlarımız, çocukların, Göklerin eliyle bile olsa, ebeveynlerin günahı için cezalandırıldığı fikrini reddetmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak, bunun aksi yönünde bir izlenim veren ve çocukların gerçekten de ebeveynlerinin günahları nedeniyle cezalandırıldığını ima eden tüm ifadeleri sistematik bir şekilde yeniden tefsir etmişlerdir. Genel duruşları şöyleydi:

Ama [Tora'dan çıkan sonuca göre] çocukların, ebeveynleri tarafından işlenmiş günahlar nedeniyle öldürülmeleri gerekmez mi? Nitekim pasukta “Babaların günahlarını oğulları için hatırında tutar” diye yazmıyor mu? [Hayır; bu pasuk bir kanıt değildir, çünkü] orada, ebeveynlerinin izinden yürüyen [tam çeviriyle “ebeveynlerinin eylemlerini kendi ellerinde tutan”, yani aynı günahları kendileri de işleyen] çocuklardan bahsediliyor. (Berahot 7a, Sanedrin 27b)

Hahamlarımız özellikle de Tanah'ta çocukların, ebeveynleriyle birlikte cezalandırıldıklarını anlatan bölümleri, bu örneklerde çocukların “ebeveynlerini günah işlemekten alıkoyacak güce sahip olmalarına rağmen bunu yapmaktan geri kaldıklarını” söyleyerek açıklamışlardır (Sanedrin 27b; *Yalkut Şimoni* I:290). Rambam'ın söylediği gibi, bir kişiyi bir günah işlemekten alıkoyma gücüne sahip olup da bunu yapmayan kişi, o günah için yakalanır (yani sorumlu tutulur; cezalandırılır).²

Öyleyse acaba bireysel sorumluluk, yani sorumluluğun bireysel olduğu ve sadece kişinin kendisini bağladığı fikri Yahudiliğe, bazı akademisyenlerin öne sürdüğü gibi, sonradan mı gelmiştir? Bu bir hayli olasılık dışıdır. Korah'ın isyanı sırasında, Tanrı halkı imha etmekle tehdit ettiği zaman Moşe “Bir kişi günah işledi diye tüm cemaate mi öfkeleneceksin?” (Bamidbar 16:22) demişti. Kral David'in bir nüfus sayımı gerçekleştirerek günah işlemesinin ardından insanlar ölmeye başlayınca, David Tanrı'ya “İşte, ben günah işledim. Ben [çoban olarak] yanlış yaptım. Ama bu kuzular ne yaptı? Elin, benim ve baba evimin üzerinde olsun!” (Şemuel II 24:17) diye dua etmişti. Bireysel sorumluluk ilkesi, tıpkı antik Yakın Doğu'daki diğer kültürlerde olduğu gibi Yahudilikte de esastır.³

Dolayısıyla aslında burada söz konusu olan, ebeveynler, komşular, hemşeriler, vatandaşlar ve antlaşmanın evlatları olarak rollerimizi ciddiye aldığımız zaman taşıdığımız sorumluluğun kapsamı hakkındaki derin anlayıştır. Hukuki açıdan, bir suçtan yalnızca onu işleyen suçlu sorumludur. Fakat Tora bizim aynı zamanda kardeşlerimizin bekçileri de olduğumuzu ima etmektedir. Bizler toplumun ahlaki ve manevi sağlığı hakkında kolektif bir sorumluluğu paylaşmaktayız. “Tüm Yisrael” demişlerdir Hahamlarımız, “birbirinden sorumludur” (Şevuot 39a). Yasal sorumluluk bir şeydir ve tanımlaması nispeten kolaydır. Ancak ahlaki sorumluluk bambaşka bir şeydir; bütünüyle daha geniştir ve dolayısıyla daha muğlâk niteliktedir. “Kişi ‘Günah işlemedim; ve eğer biri bir günah işlerse bu onunla Tanrı arasındaki bir meseledir’ dememelidir. Bu, Tora'ya aykırıdır” diye yazar Rambam *Sefer a-Mitsvot*'ta.⁴

² İllhot Deot 6:7.

³ Bkz. Yehezkel Kaufmann, *The Religion of Israel [Yisrael'in İnancı]*, New York, Schocken, 1972, s. 329-333.

⁴ *Sefer a-Mitsvot*, pozitif emir 205.

Ebeveynler ve çocukları arasındaki ilişkiler söz konusu olduğunda bu özellikle doğrudur. Avraam, Tora'nın söylediği üzere, sadece "Çocuklarına ve soyuna, adil ve doğru olanı yaparak A-Şem'in yolunu korumalarını öğreteceği" (Bereşit 18:19) için seçilmişti. Ebeveynlerin çocuklarına öğretme görevi Yahudilikte esastır. Bu görevden, Şema'nın ilk iki paragrafının her ikisinde ve yine, Agada'nın Dört Oğul ile ilgili bölümünde aktarılan çeşitli parçalarda bahsedilmektedir. Rambam tüm günahlar içinde en ağırlarından biri olarak – ve bu o kadar ciddidir ki, Tanrı bize bu konuda *teşuva* fırsatı bile tanımayacaktır – "oğlunun kötü yollara düştüğünü gören ve onu durdurmayan" maddesini sayar. Bunun sebebini "oğlu kendi yetkisi altında olduğu için, şayet onu durdurmuş olsaydı, oğlu da vazgeçerdi" sözleriyle açıklar. Bu yüzden baba için bu, sanki oğlunun günah işlemesine aktif olarak sebep olmuş gibi kabul edilir.⁵

Öyleyse, On Üç Merhamet Niteliği'ndeki ifadelerle bize meydan okuyan hakikati duymaya başlamaktayız. Şüphesiz, kanuni açıdan bizler, ne ebeveynlerimizin ne de çocuklarımızın günahlarından sorumluyuz. Ancak daha derin, sınıflandırması daha zor bir bakış açısından, yaptıklarımız ve yaşam şeklimiz, üçüncü ve dördüncü nesillere kadar uzanan gelecek üzerinde tabii ki bir etkiye sahiptir.

Bu etkinin, Amerika'nın en aydınlatıcı sosyal eleştirmenlerinden ikisinin – American Enterprise Institute'den Charles Murray ve Harvard'dan Robert Putnam – yakın bir dönemde kitaplarında yapıldığından daha kahredici ifadelerle tarif edildiği pek enderdir. Siyasete yönelik yaklaşımları tamamen farklı olmasına rağmen, Murray, *Coming Apart* ve Putnam, *Our Kids* adlı kitaplarında, yaklaşmakta olan sosyal bir facia hakkında esas olarak aynı kehanetsel uyarıda bulunmuşlardır. Putnam'a göre "Amerikan rüyası", "krizdedir".⁶ Murray'a göre, Birleşik Devletler'in, aralarındaki karşılıklı devingenliğin sürekli azalmakta olduğu iki sınıf şeklinde bölünmesi, "Amerika'yı Amerika yapan özelliklere son verecektir".⁷

Tezleri kabaca şöyledir: Belli bir noktada, 1950'lerin sonunda veya 1960'ların başında, bir dizi kurum ve ahlak kuralı bütünüyle dağılıp yok olmaya başlamıştır. Evliliğin değeri düşürülmüştür. Aileler çatlamağa başlamıştır. Gittikçe daha çok çocuk, biyolojik ebeveynleriyle istikrarlı bir birliktelikten yoksun halde yetişmiştir. Çocuk yaşta fakirliğin yeni şekilleri belirmeye ve yine, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı, ergenlik döneminde hamilelik ve düşük gelirlili bölgelerde suç ve işsizlik gibi sosyal fonksiyon bozuklukları ortaya çıkmaya başlamıştır. Zaman içinde, daha yüksek bir sınıf, kendisini uçurumun kenarından geri çekmiştir ve şimdilerde, kendi çocuklarını yoğun bir şekilde yüksek başarılarla hazırlamaktayken, varoşlardaki çocuklar, eğitsel, sosyal ve mesleki başarı açısından pek az ümitle büyümektedir. Herkes için fırsat anlamına gelen Amerikan Rüyası gitgide zayıflayıp aşınmaktadır.

Söz konusu gelişmeyi bu denli trajik hale getiren, insanların, Tanah'ın işaret ettiği üzere yaptığımız şeylerin sadece bizi etkiliyor olmadığı gerçeğini bir an için unutmuş olmalarıdır. Yaptıklarımız, üçüncü ve dördüncü nesillere kadar çocuklarımızı etkileyecektir.

⁵ İhot Teşuva 4:1. Burada tabii ki on üç yaşından küçük bir oğuldan bahsedilmektedir.

⁶ Robert Putnam, *Our Kids: The American Dream in Crisis* [*Evlatlarımız: Amerikan Rüyası Krizde*] (New York: Simon & Schuster, 2015).

⁷ Charles Murray, *Coming Apart: The State of White America* [Dağılıp: Beyaz Amerika'nın Durumu], 1960–2010 (New York: Crown Forum, 2012), s. 11.

Modern zamanların en büyük özgürlükçülerinden John Stuart Mill bile, ebeveynliğin sorumlulukları üzerine vurgu yapmış ve şöyle yazmıştır:

Bir insanın varlığına sebep olma olgusunun ta kendisi, insanın yaşam yelpazesi içindeki en sorumlu hareketlerden biridir. Bu sorumluluğu – lanet veya nimetten herhangi biri olabilecek bir yaşamı bahşetme sorumluluğunu – üstlenmek, şayet bunun bahşedileceği varlık, arzu edilir bir varoluşun en azından olağan olanaklarına sahip olmayacaksa, o varlığa karşı bir suçtur.⁸

Eğer ebeveynler olarak sorumluluklarımızın gereklerini yapmaktan geri kalırsak, o zaman, her ne kadar bizi hiçbir kanun sorumlu tutmayacaksa da, bunun bedelini toplumun evlatları ödeyecektir. Bizim günahlarımızın ceremesini onlar çekecektir.

ŞABAT SOFRASI İÇİN SORULAR

1. Bir ebeveynin, evlatlarına karşı temel görevleri nelerdir?
2. Sizce çocuklar kendi hataları için ne dereceye kadar sorumluluk almalıdır?
3. Sizce tüm Yahudiler birbirleri için ne dereceye kadar sorumluluk almalıdır?

www.RabbiSacks.org   @RabbiSacks

The Rabbi Sacks Legacy Trust, PO Box 72007, London, NW6 6RW • +44 (0)20 7286 6391 • info@rabbisacks.org

© Rabbi Sacks • All rights reserved

⁸ On Liberty and Other Writings [Özgürlük Üzerine ve Diğer Yazılar], düzenleyen: Stefan Collini (New York: Cambridge University Press, 1989), s. 117.